

บทความวิจัย

แนวคิดทางการศึกษาของอิบนุสะหฺนูนในหนังสือ อาดาบอัลมุอัลลิมีน

อาหะมะ คาเด *

อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาชีวประวัติของท่านอิบนุสะหฺนูน 2) ศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของท่านอิบนุสะหฺนูนตามที่ปรากฏในหนังสือ อาดาบอัลมุอัลลิมีน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ซึ่งประกอบด้วยตำราอาดาบอัลมุอัลลิมีน ของอิบนุสะหฺนูน และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เน้นการวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของอิบนุสะหฺนูน

ผลการวิจัยพบว่า

1) อิบนุสะหฺนูน คือ อับดุลลาฮฺ มุหัมมัด บิน อบี สะอีด สะหฺนูน บิน สะอีด บิน หะบิบ บิน หิสาณ บิน ฮิลาล บิน บักการ บิน เราะบือฮะฮฺ อัตตะญัยญีท่านมุหัมมัด อิบนุ สะหฺนูนเกิดในปีฮ.ศ. 202 ในบ้านที่เต็มไปด้วยวิชาความรู้ เกิดที่หมู่บ้าน เฆาะดัดในเมืองกอยเราะวานซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการแพร่ขยายของมัซฮับ มาลิกีย ท่านได้รับการศึกษาอบรมแรกๆด้วยบิดาของท่านเองและได้เติบโตด้วยการดูแลของบิดาของท่านและบิดาของท่านอิบนุสะหฺนูนได้เสียชีวิตแก่ชราวัยประมาณ 70 ปีเศษในฮ.ศ. 256

2) แนวคิดทางการศึกษาของอิบนุสะหฺนูนประกอบด้วย 2.1) เป้าหมายของการศึกษา คือ 1.เพื่อยึดมั่นในศาสนา 2.เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา 3.เพิ่มพูนในวิชาความรู้ 4.มีเกียรติในสังคม 5. เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ 6.เพื่อมารยาทที่ดีงาม 2.2) หลักสูตรการเรียนการสอนอิบนุสะหฺนูนได้แบ่งหลักสูตรการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภท หนึ่ง ประเภทวิชาบังคับ สอง ประเภทวิชาเลือก ประเภทวิชาบังคับ คือ การศึกษาอัลกุรอาน หลักการอ่านและวิธีการเขียน ส่วนประเภทวิชาเลือก คือ วิชาวิทยาศาสตร์ กวีอาหรับ ภาษาอาหรับ ไวยากรณ์อาหรับ ฯลฯ 2.3) เทคนิคและวิธีการเรียนการสอน ได้แก่ 1.ไม่สามารถที่จะจับต้องอัลกุรอานนอกจากอยู่ในสถานที่ที่มื่อน้ำละหมาด 2. ควรกำหนดเวลาการเรียนการสอนให้กับเด็ก 3.ควรท่องจำบทเก่าก่อนเลื่อนไปบทใหม่ 4.ให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน 5.ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนร่วมห้องเรียนด้วยกัน 2.4) คุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน คือ 1.ควรเสียสละเวลาให้กับผู้เรียน 2.ไม่ปล่อยเวลาว่างไปโดยไม่ได้ประโยชน์ 3.ไม่ใช้เด็กไปซื้อของหรือช่วยทำธุระให้กับผู้สอน 4.ไม่ดำเนินกิจการต่างๆที่รบกวนการสอน 5.ให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน 6.ไม่ควรจัดให้ชายหญิงเรียนปนกัน

คำสำคัญ: แนวคิด อิบนุสะหฺนูน อาดาบอัลมุอัลลิมีน

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

**ดร(อิสลามศึกษา)รองศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำภาคอิสลามศึกษาวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

RESEARCH

The educational thought of Ibnu Sahnun in his book, Adab al-Mooallimin

Ahama Kadea*

Ibrahim Narongraksakhet **

Abstract

This research aims to:

1) study biography of Ibnu Sahnun.

2) study the educational thought of Ibnu Sahnun in his book, Adab al-Mooallimin by using qualitative research methods to collect data from the Primary Sources, which includes reading text, Adab al-Mooallimin of Ibnu Sahnun and the Secondary Sources which related research and those analysis focus on the educational thought of Ibnu Sahnun

The results showed that

1) Ibnu Sahnun is Abu Abdillah Muhammad Bin Abi Saed Sahnun Bin Saed Bin Habib Bin Hisan Bin Hilal Bin Bakkar Bin Rabiah Attanukhi. He was born in 202 H.A., in a home filled with knowledge, in the Ghadat village, Koyrawan city. This village was one of villages that spread of Maliki. He was educated by his father and has grown with the care of his father. His father died at the coast of Tunisia in 256 H.A.

2) The educational thought of Ibnu Sahnun consists of:

2.1) The goals of the study;

1. To adhere to the religion. 2. To disseminate religious knowledge. 3. To increase knowledge. 4. To be honorable in society 5. To seek the income 6. To be a good manner

2.2) Courses of instruction, Ibnu Sahnun divided into two types. First type is core course. Second type is alternative course. The core courses are Al-Quran, reading and writing. The alternative courses as follows: Mathematics, Arabic poetry, Arabic grammar, Arabic, etc.

2.3) Technique and method of teaching are: 1. Was not able to handle the Qur'an without Wudu'. 2. Should set study time for children. 3. Should retain the old chapter before move to a new chapter. 4. Equality between the students should be given. 5. A lesson can be learned from his classmates.

* Candidate Student, Department of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

** Ph.D. (Islamic Studies) Assoc. Prof, Department of Islamic studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

2.4) The characteristic and role of the teacher as follow; 1.Should sacrifice their time to the students. 2. Should not waste time that you have. 3. Prohibit the use of children to buy or to run errands for the teacher. 4. The teacher should not do activities that interferes a lesson. 5. Equality between the students should be done. 6. Should not be mixed between men and women.

Keywords: Thought, Ibnu Sahnun, Adab al-Moodallimin

บทนำ

อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยถือว่าการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคนและเป็นกุญแจดอกสำคัญในการที่จะไปสู่สวรรค์ของอัลลอฮ์ท่านเราะสูลุลลอฮ์ได้กล่าวว่า

((طلب العلم فريضة على كل مسلم)) (رواه ابن ماجة: 229)

ความว่า “การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน” (บันทึกโดย อิบน์มาญะห์: 229)

และท่านยังได้กล่าวอีกว่า

((من سلك طريقا يلتمس فيه العلم سهل الله له به طريقا إلى الجنة)) (رواه الترمذي: 2646)

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวรรค์สะดวกง่ายดายแก่เขา”(รายงานโดย อัล-ติรมิซีย: 2646)

การศึกษาแนวคิดของนักปราชญ์มุสลิมเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์อย่างมากในการที่จะส่องทางให้กับบรรดามุสลิมที่จะรื้อฟื้นมรดกอันล้ำค่าของมุสลิมคือแนวคิดที่ได้เอามาจากอัลกุรอานและซุนนะฮ์ และในบรรดานักปราชญ์มุสลิมที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษาและชาวตะวันตกได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดทางการศึกษาของพวกเขาโดยมีการแปลตำราของพวกเขาเป็นภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส นั้น คือ อะหมัด อิบน์สะหฺนุน ซึ่งเป็นบุคคลแรกของบรรดานักปราชญ์มุสลิมที่ได้เขียนตำราที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาและแนวคิดทางการศึกษานั้นก็คือท่านอิบน์สะหฺนุนโดยเฉพาะเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาอัลกุรอาน (Shamsuddin: 1978 : 41)

อิบน์สะหฺนุนได้ถือกำเนิดในเมืองกอยเราะวาน และได้รับการอบรมสั่งสอนขัดเกลาเป็นอันดับแรกด้วยบิดาของท่านเองซึ่งบิดาของท่านเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในวิชาความรู้โดยเฉพาะในแขนงวิชาฟิกฮ์ของมัซฮับอิมามมาลิก และเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญและเอาใจใส่ต่อลูกในการศึกษาอบรมโดยสังเกตจากคำสั่งเสียของอิมามสะหฺนุนที่มีต่ออิบน์สะหฺนุนโดยกล่าวว่า “อย่าสั่งสอนอบรมเขานอกจากด้วยการชื่นชมและคำพูดที่อ่อนโยน และเขามีได้อยู่ในจำพวกที่ต้องสั่งสอนอบรมด้วยการตีและใช้ความรุนแรง” (Al-Maliki: 1994:443)

อิบน์สะหฺนุนได้แต่งตำราหลายเล่มและในหลายแขนงวิชาจนมีรายงานว่าจำนวนตำราที่ได้แต่งโดยท่านถึงสองร้อยตำรา(Hijazi: 1987: 64)

ในบรรดาผลงานต่างๆของท่านผลงานที่ถือว่ามีความสำคัญที่สุดและมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษานั้นก็คือหนังสืออาดาบอัลมุอัลลิมีน(آداب المعلمين)หรือหนังสืออาดาบอัลมุอัลลิมีน วัลมุตะอัลลิมีน (آداب المعلمين والمتعلمين)เป็นหนังสือที่เล่มเล็กแต่มีเนื้อหาและสาระที่มากมายและเป็นหนังสือแรกๆที่ได้เขียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยเฉพาะในเรื่องการสอนเด็ก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิบน์สะหฺนุนตามที่ปรากฏในตำราของท่านที่มีชื่อว่า อาดาบอัลมุอัลลิมีนเพื่อเป็นแนวทางในการนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในสถาบันการศึกษาของมุสลิม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติของอิบนุสะหฺนูน
2. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิบนุสะหฺนูน

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารหลักและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือตำรา อาตาบุลมุอัลลีน ของมุหัมมัด บิน สะหฺนูน และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิดทางการศึกษา มุหัมมัด บิน สะหฺนูนในกรอบวิจัยดังนี้

1. เป้าหมายของการศึกษา
2. กระบวนการเรียนการสอน
3. หลักสูตรการเรียนการสอน
4. คุณสมบัติและสิทธิ์ของผู้สอนและผู้เรียน

ผลวิจัยพบว่า

1. ชีวประวัติของท่านมุหัมมัด บิน สะหฺนูน

เชื้อสายและวงศ์ตระกูล

อิบนุสะหฺนูนคือ อับดุลลาฮฺ มุหัมมัด บินอับดีละฮฺ สะอีดสะหฺนูน บิน สะอีดบิน หะบิบ บินฮิซาน บินฮิลาล บิน บักการ บิน เราะบิอะฮฺอัลตะญี (al-malik :1994:318) ปู่ของเขาได้อพยพมาพร้อมกับทหารของเมืองหัมส์ (حمص) ยังเมืองมัชร็อบในการที่จะพิชิตเมืองดังกล่าว

ปู่ของเขาชื่อสะอีดอิบนุ หะบิบ ได้อาศัยและพำนักอยู่ในเมืองกัยเราะวาน จนกระทั่งได้ลูกที่ชื่อว่า อับดุลละลาม ที่รู้จักกันในนาม สะหฺนูน (เสียชีวิตในปี 240 ฮ.ศ.) (husni :1972 : 52) และได้มีกันเรียกอับดุลละลามว่า สะหฺนูนอันเนื่องมาจากความเฉลียวฉลาดและความคิดที่เฉียบแหลม (Hijazi : 1986:19)

สะหฺนูน ได้ศึกษาหาความรู้จากนักปราชญ์ชาวแอฟริกา เช่น อลี ชียาด มาลิก บิน อะนัสและท่านอื่น ๆ จนกระทั่งสะหฺนูนเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญ ดังที่ อะลัด บิน ฟุรอต ได้ให้คำตอบเมื่อท่านถูกถามว่า หลังจากท่านแล้วผู้ใดเล่า ที่พวกเราสมควรศึกษาหาความรู้ ท่านก็ตอบว่า เขาผู้นั้น คือ สะหฺนูน และฉันไม่รู้ว่ามีคนที่มีความรู้เท่าเทียมกับสะหฺนูน (Al-Maliki :1994:253)

สะหฺนูนได้พยายามเผยแผ่ซุนนัต อิหม่ามมาลิกตอนเหนือของทวีปแอฟริกาและถือว่าสะหฺนูนเป็นบุคคลแรกที่เผยแผ่ซุนนัตอิหม่ามมาลิกในทวีปแอฟริกา ถึงแม้ว่าท่านไม่เคยเห็นอิหม่ามมาลิกทั้งๆที่ทั้งสองอยู่ร่วมสมัยเดียวกัน และได้มีการถามว่า อะไรที่เป็นอุปสรรคในการที่จะไปศึกษากับท่านอิหม่ามมาลิก ท่านก็ตอบว่า ดิรฮัมมีน้อยมาก (Hijazi: 1987: 19)

การถือกำเนิด

ท่านอิบนุสะหฺนูนได้ถือกำเนิดในปีฮ.ศ. 202 และเติบโตในบ้านที่เต็มไปด้วยวิชาความรู้ ที่หมู่บ้านเขาอะดัดในเมืองกัยเราะวานอันเป็นหมู่บ้านที่มีการแพร่หลายของมัซฮับ มาลิกีย์ ท่านได้ศึกษาอบรมแรกๆ

ด้วยบิดาของท่านเองและได้เติบโตด้วยการดูแลของบิดาของท่านและบิดาของท่านมุหัมมัด บิน สะหุหนุได้ส่งท่านไปศึกษาที่อัลกุดตาบ ตามประเพณีของชาวเมืองกัยเราะวานเพื่อที่จะศึกษาอัลกุรอานและพื้นฐานของการอ่าน บิดาของท่านได้ขอร้องผู้สอนมิให้อบรมสั่งสอนลูกของท่านนอกจากด้วยคำชื่นชมและคำพูดที่อ่อนโยนและต้องไม่ใช้ความรุนแรง

อายุของท่านอิบนุสะหุหนุไม่ยืนยาวมากนัก มีกระแสนายงานว่า ทุกครั้งที่สะหุหนุได้มองไปยังท่านอิบนุสะหุหนุ ท่านผู้เป็นบิดาได้กล่าวว่า “ฉันกลัวว่าอายุของเจ้าจะสั้นลง”(al-maliki :1994345:)

อิบนุสะหุหนุได้เสียชีวิตแถวชายฝั่งในปีส.ศ. 256 , เมื่ออายุราว 54 ปี หลังจากที่ยอดบิดาของท่านเสียชีวิตเป็นเวลา 16 ปี ศพของท่านถูกฝัง ที่ประตุนาฬิกาที่กัยเราะวานบริเวณใกล้กับสุสานของบิดาของท่าน

การศึกษาของท่านมุหัมมัด บิน สะหุหนุ

อาจารย์ท่านแรกของอิบนุสะหุหนุคือบิดาของท่านเอง ท่านได้ศึกษาอัลกุรอาน และได้มีการสนทนากับบิดาของท่าน ในเรื่องราวต่างๆของศาสนา และท่านก็ได้อ่านหนังสือของบิดาของท่าน โดยผู้คนจะร่วมรับฟังท่านอ่านหนังสือของบิดาของท่านก่อนที่จะบิดาของท่านจะออกมาสอน และหลังจากที่บิดาของท่านได้ออกมาสอนท่านก็จะร่วมนั่งฟังกับผู้คนในการศึกษาหาความรู้

อิบนุสะหุหนุ ได้ศึกษาหาความรู้จากนักปราชญ์ชาวแอฟริกาที่มีชื่อเสียงมาก เช่น มุซา บิน มุอาวิยะฮ์ อัลเศาะมาดีฮี (Musa bin mu-awiah as-somadihi) (225 ฮ.ศ.)

อิบนุสะหุหนุได้มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับชารีอะห์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม บิดาของท่านได้ให้คำแนะนำให้ไปทำฮัจญ์และเพิ่มพูนในวิชาความรู้จากนักปราชญ์ชาวอียิปต์และทียาซ ในปีส.ศ. 235 และจากคำแนะนำของบิดาของท่าน ได้กล่าวว่า “..หากเจ้าต้องการทำฮัจญ์จงผ่านไปยังเมืองตริโปลีเซีย เพราะในเมืองนั้น มีนักปราชญ์ชาวมะดีนะห์ มีนักรายงานหะดีษ มีความรู้ฟิควะฮ์ของอิหม่ามมาลิก และจะไปที่ยิปต์เพราะในเมืองนั้น มีนักรายงานหะดีษ และจะไปเมืองมะดีนะห์ เพราะที่นั่นอิหม่ามมาลิกได้ใช้ชีวิตอยู่ และจะไปมักกะฮ์และใช้ความพยายามในการหาความรู้...” (Ibn Iyad:1968: 171)

ในขณะที่เดินทางผ่าน ประเทศอียิปต์ เพื่อไปบำเพ็ญฮัจญ์ยังเมืองมักกะฮ์ นักปราชญ์ชาวอียิปต์ได้ให้ความต้อนรับท่าน และผู้คนมากมายพากันมารับฟังคำสอนของท่าน (ibn iyad :1968:93) ในขณะเดียวกันอัลมุซันนี (al-muzani) ซึ่งเป็นสานุศิษย์ของท่านอิหม่ามอัชชาฟีอี หนึ่งในบรรดาผู้ที่มารับฟังคำสอนของท่านอิบนุสะหุหนุ และเป็นคนที่ได้ทุ่มเทเวลาในการศึกษากับท่านมุหัมมัด บิน สะหุหนุ เมื่อท่านได้จากมุหัมมัด บิน สะหุหนุ และมีผู้คนถามเกี่ยวกับ มุหัมมัด บิน สะหุหนุ ท่านก็ตอบว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่เคยเห็น คนที่มีความรู้มากที่สุดและคนที่มีความคิดที่เฉียบแหลม นอกจากมุหัมมัด บิน สะหุหนุ”

หลังจากได้เสร็จสิ้นการทำฮัจญ์ อิบนุสะหุหนุได้เยือนมะดีนะห์อัลมุนาวะรอฮ์ และได้เข้าไปยังมัสยิดนบี ﷺ ในช่วงนั้นได้พบเจอกับผู้คนที่ล้อมรอบ อับดุลอะบ์ บิน อบีบักร์ อัซซุฮรี (เสียชีวิต 242 ฮ.ศ.) ในขณะที่ท่านกำลังนั่งตะแคงอยู่เนื่องจากความชรา ผู้เรียนมีการโต้เถียงในเรื่องหนึ่งของเรื่องแม่ลูก อิบนุสะหุหนุได้เตือนพวกเขาด้วยเรื่องราวที่แปลกมาก ท่านอับดุลอะบ์ นั้นตรงพร้อมทวนคำถาม แล้วถามอิบนุสะหุหนุว่า เจ้าเป็นคนมาจากไหน? แล้วอิบนุสะหุหนุตอบว่า มาจาก แอฟริกา แล้วถามว่ามาจากเมืองอะไร? มุหัมมัด บิน สะหุหนุตอบว่า มาจากเมืองกัยเราะวาน แล้วท่านอับดุลอะบ์ ก็ถามอีกว่า เจ้าน่าจะชื่อ มุหัมมัด บิน สะหุหนุ หรือไม่ก็ชื่อ อะหมัด บิน ลุบดะหุ (หลานของมุหัมมัด บิน สะหุหนุ) เพราะชาวกัยเราะวานไม่มีผู้ใดมาที่ยะมะดีนะห์

นอกจากครอบครัวของอิบนุสะหฺนุน อิบนุสะหฺนุนก็ตอบว่า ฉัน คือ มุหัมมัด บินสะหฺนุน หลังจากนั้น ท่านอัสซุซรีก็ได้อำนาจมือ กับอิบนุสะหฺนุนและให้ที่พักอาศัย

อิบนุสะหฺนุนได้มีการเพิ่มพูนในความรู้จากแหล่งความรู้ในทัศนะของท่านอิมามมาลิกโดยศึกษาผ่านเพื่อนฝูงของท่านอิมามมาลิก เช่น อับดุลอะซซุซรี ยะอฺกูบ บิน หุมาด บิน กาลิบ สาลามะฮฺ บิน ซาบีบ และท่านอื่นๆ(Al-Maliki: 1994:346)

อิบนุสะหฺนุนได้กลับมายังเมืองก็อยเราะวานด้วยความรู้ที่กว้างขวางและหลากหลายสาขาวิชา ในขณะที่คนอื่นมีความรู้ที่ไม่ถึงเท่ากับอิบนุสะหฺนุน และท่านได้จัดหาลากอฮฺสอนเฉพาะนอกเหนือจากหะลาอฮฺของบิดาของเขา(Al-Maliki: 1994:345)

ลักษณะนิสัย

อิบนุสะหฺนุนได้รับอิทธิพลในด้านจรรยาบรรณมาจากบิดาของท่าน ถือว่าเป็นครูท่านแรกของอิบนุสะหฺนุน นิสิตนักศึกษาของท่านอิบนุสะหฺนุนได้รู้จักท่านด้วยบุคลิกที่ เกรงกลัวต่ออัลลอฮฺ ถ่อมตน และสมถะ และนอกจากนั้นยังมีความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺและศาสนา หนึ่งในบรรดาผู้ตามอิมามอะหมัด บิน หันบัล ได้ถามเกี่ยวกับผู้ที่มาจากเมืองมัชรบ์ที่อยู่ในจำพวกที่ใช้เวลาส่วนหนึ่งของเวลากลางคืนเพื่ออ่าน อิบาดะฮ์ และคอยซอต่อเอกองค์อัลลอฮฺ มีการทบทวนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆของศาสนา และหลังจากนั้นได้ทำการละหมาด ด้วยความรู้สึกที่ประหลาดใจ ได้ถาม พวกเขาเหล่านั้นเป็นเพื่อนฝูงของใครเล่า?และใครที่สอนพวกเขา?พวกเขาได้มีการอธิบายในความรู้ และหลังจากนั้นได้ลุกขึ้นละหมาดตะฮัจญุด ขอสาบานต่อเอกองค์อัลลอฮฺฉันไม่เคยเห็นเหมือนผู้คนเหล่านี้เลย ขอสาบานต่อเอกองค์อัลลอฮฺ พวกเขาจะไม่ถูกบททดสอบนอกจากพวกเขาจะยังมีเกียรติ พวกเขาคือเพื่อนฝูงของสะหฺนุน หนึ่งในนั้นคือ มุหัมมัด บินสะหฺนุน ที่ได้รับอิทธิพลจรรยาบรรณที่ดีงามจากบิดาของเขา

การยำเกรง

อิบนุสะหฺนุนเป็นที่รู้จักในบรรดาลูกศิษย์ของท่านด้วยความที่เป็นสมถะและปลีกตัวจากโลก เป็นคนที่ไม่ชอบน้อม และรำลึกถึงอาคิเราะฮฺ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับอัลลอฮฺในตอนกลางคืนและเป็นคนที่ชอบอ่านอัลกุรอาน หนึ่งในบรรดาผู้คนที่อาศัยอยู่แถวก็อยเราะวานทางภาคใต้ของเมืองอัลกอศบะห์ได้ยินเสียงอ่านอัลกุรอาน จากบ้านที่ใกล้กับที่อาบน้ำละหมาด กำลังอ่านอัลกุรอานในซูเราะฮฺอัลอะอฺรอฟ อายะฮฺ ที่ 21-22 ดังนี้

فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءُهُمَا وَطَفِقَا مَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُفَّاءٌ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝ قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

ความว่า:และมันได้สาบานแก่ทั้งสองนั้นว่าแท้จริงฉันอยู่ในพวกที่แนะนำท่านทั้งสองแล้วเราก็ทำให้ทั้งสองนั้นตกอยู่ในสิ่งที่มันต้องการ อันเนื่องจากการหลอกลวงครั้นเมื่อทั้งสองได้ลิ้มรสต้นไม้ต้นนั้นแล้ว สิ่งอันพึงละอายของเขทั้งสองก็เผยให้ประจักษ์แก่เขทั้งสองและเขทั้งสองก็เริ่มปกปิดบน(ส่วนที่น่าละอาย)ของเขทั้งสองจากใบไม้แห่งสวนสวรรค์นั้น และพระเจ้าของเขทั้งสองจึงได้เรียกเขทั้งสอง (โดยกล่าวว่า)ข้ามิได้ห้ามเจ้าทั้งสองเกี่ยวกับต้นไม้ต้นดอกหรือ? และข้ามิได้กล่าวแก่เจ้าทั้งสองดอกหรือว่า แท้จริงชัยฏอน นั้นคือศัตรูที่ชัดแจ้งแก่เจ้าทั้งสอง(อัล-อะอฺรอฟ:22-23)

ผู้อ่านดังกล่าวได้ทวนสองอายะห์นั้นซ้ำพร้อมกับร้องไห้ หลังจากได้เสร็จสิ้นภารกิจก็กลับบ้านและยังได้ยินเสียงคนอ่านอัลกุรอานในซูเราะฮ์และอายะฮ์ดังกล่าวพร้อมกับร้องไห้ในคืนที่หนาวจัดและในช่วงท้ายของคำคืนนั้นคนนั้นก็ได้ลงเพื่อที่จะอาบน้ำละหมาดพร้อมกับได้ยินเสียงอ่านอัลกุรอานในอายะห์ดังกล่าว คนนั้นก็ยืนเฝ้าคนอ่านอัลกุรอานที่ประตูจนกระทั่งถึงเวลาละหมาดซุบฮิ คนที่อ่านอัลกุรอานก็ได้ออกจากบ้านดังกล่าวในสภาพที่ปิดหน้า ในที่สุดคนคนนั้นก็รู้จักกับคนที่อ่านอัลกุรอาน เขาผู้นั้นก็คือ มุหัมมัด บิน สะหูน (Al-Maliki: 1994:347-348)

ความอ่อนโยนและสถานะของท่านระหว่างผู้คน

อิบนุสะหูนได้ปฏิบัติตามคำตักเตือนของบิดาของเขาในการคลุกคลีและสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ที่ว่า “โอ้ ลูกของฉัน จงให้สาলামแก่ผู้คน แท้จริงแล้วการให้สาলামนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มีการรักใคร่ซึ่งกันและกัน และเจ้าจงให้สาলামแก่ศัตรูของเจ้าและเพื่อนบ้านของพวกเขา แท้จริงแล้วเสาหลักของการศรัทธา คือ การให้เกียรติต่อเพื่อนมนุษย์” (Hijazi: 1986:24)

การเสียชีวิต

มีการรายงานว่าทุกครั้งเมื่อท่านสะหูน(ผู้เป็นบิดา)ได้มองไปยังมุหัมมัดบินสะหูนได้กล่าวว่า ฉันกลัวว่าลูกของฉันจะมีอายุสั้น นั่นก็คือความรู้สึกของท่านสะหูนที่มีต่อลูก สุดท้ายความรู้สึกของท่านสะหูนก็เกิดขึ้นจริง อิบนุสะหูนจากโลกนี้ไปโดยมีอายุเพียง 54 ปี

อิบนุสะหูนได้เสียชีวิตแถวชายฝั่งในปี ฮ.ศ.256 หลังจากบิดาของท่านได้เสียชีวิต 6 ปี และได้ฝังศพในเมืองกอยเราะวาน (ibn farhun: n.d: 237) โดยผู้คนในเมืองกอยเราะวานพากันรีบไปฝังศพของอิบนุสะหูนโดยวันนั้นร้านและสถานศึกษาต่างๆได้ปิดทำการเพื่อให้เกียรติกับท่านอิบนุสะหูน ผู้นำละหมาดญะนาซะฮ์ในวันนั้นคือ อามิร มุหัมมัดอัษษานียฺ(Muhammad athani)

ผลงานทางด้านการวิชาการของมุหัมมัด บินสะหูน

อิบนุสะหูนเป็นที่รู้จักของบรรดานักปราชญ์ในสมัยท่านว่า เป็นผู้ที่ได้แต่งตำราเป็นจำนวนมาก อิบนุอัลฮาริส ได้กล่าวว่า “อิบนุสะหูนเป็นผู้ที่แต่งหนังสือไว้จำนวนมาก มีผลงานในงานเขียนอย่างมากมาย” หลังจากนั้นได้กล่าวอีกว่า อัลลอฮ์ได้ทรงเปิดใจให้กับท่านอิบนุสะหูนในเรื่องของการเขียน

อัลมาลิกีย ได้กล่าวว่า อิบนุสะหูนได้แต่งตำราในทุกแขนงวิชาไว้จำนวนมากจนถึง 200 เล่ม อิบนุสะหูนได้แต่งหนังสือในหลายแขนงวิชาถึงแม้ว่าท่านมีอายุสั้นแต่ท่านก็มีผลงานในการเขียนตำราไว้หลายเล่ม

หนังสือที่ท่านได้แต่งมีดังนี้

ส่วนหนังสือที่มีอยู่คือ

- 1.อาดาบอัลมุอัลลิมีน (آداب المعلمين)
- 2.อัจญ์วิบะหิอฺิบุสะหูน (أجوبة ابن سحون) ซึ่งยังเป็นมคตุต

ส่วนหนังสือที่หายไป คือ

- 1.หนังสือ อัลญามิอ (الجامع) ซึ่งเป็นหนังสือที่ใหญ่ที่สุดที่ได้รวบรวมวิชาทุกแขนง มีทั้งหมด 100 เล่ม, 20 เล่มในสาขาวิชาประวัติศาสตร์, 25 หัวเล่มในเรื่องของการอุปมาอุปไมยของสาขาวิชาภาษาอาหรับ 15 เล่มใน

เรื่องของการตัดสินคดี(القضاء)ห้าสิบเล่มในเรื่องของการแบ่งมรดกหรือ อัลฟะรออิด (الفرائض) 8เล่มในเรื่องของประวัติศาสตร์ และชีวประวัติของผู้รายงานหะดีษ ฯลฯ

- 2.หนังสือ อัลมุสนัด ฟิหะดีษ (المسند في الحديث)
- 3.หนังสือ ริสาละห์ฟิสุนนะห์ (رسالة في السنة)
- 4.หนังสือ อัลอิบาหะห์ (كتاب الإباحة)
- 5.หนังสือ ตะห์รียะมุลคอมรฺ (كتاب تحريم الخمر)
- 6.หนังสือ ริสาละห์ฟิมันลับบานบี (رسالة فيمن سب النبي)
- 7.ริสาละห์ฟิอะดาบิลมุตะนาซีรีน (رسالة في أدب المتناظرين)
- 8.กิตาบุลหุญญะฮ์อะลาอัลเกาะดารียะห์ (كتاب الحجة على القدرية)
- 9.กิตาบุลหุญญะฮ์อะลาอันนะศอรอ (كتاب الحجة على النصارى)
- 10.กิตาบทฟสีรมุวัตเตาะ (كتاب تفسير الموطأ)
- 11.กิตาบ อัลรอดอะลาอัลฟิกรียะห์ (كتاب الرد على الفكرية)
- 12.กิตาบ อัลวะระอฺ (كتاب الورع)
- 13.กิตาบุลอิมานวารอดอะลาอัลชีริก (كتاب الإيمان والرد على أهل الشرك)
- 14.กิตาบุลรอด อะลาอะหฺลิลบิดอะ (كتاب الرد على أهل البدع)
- 15.กิตาบเตาะบาเกิตอัลอุลามาอฺ (كتاب طبقات العلماء)
- 16.กิตาบอัลอะซรีบะห์วาฆะรียะฮ์อัลหะดีษ (كتاب الأشرية وغريب الحديث) มีจำนวนทั้งหมด สามเล่ม
- 17.กิตาบุลอิมามะห์ (كتاب الإمامة) มีจำนวน สองเล่มท่านอิบนุสะหฺได้แต่งในขณะที่อยู่ในอียิปต์
- 18.กิตาบุลญิहाด (كتاب الجهاد)มีจำนวนทั้งหมด สิบเล่ม
- 19.อะหฺกามุลฟะรอัน (أحكام القرآن)
- 20.กิตาบทาริซ (كتاب التاريخ)
- 21.หนังสือรเราะฮิยาหนังสืออัลมุตะวะนะฮฺ (المدونة)ของท่านสะหฺนุน
- 22.หนังสือ อาดาบ อัลกอฎียฺ (آداب القاضي)(hijazi:1986:34)

คำชื่นชมของบรรดานักปราชญ์ต่ออิบนุสะหฺนุน

อิซา บิน มิสกีน ได้กล่าวว่า “บุคคลที่ดีที่สุดที่เคยเห็นมา คือ มุหัมมัด บิน สะหฺนุน โดยอิบนุสะหฺนุนเป็นผู้ที่รวบรวมคุณลักษณะที่ดีต่างๆ เช่น ถ่อมตน มีความรู้ มีความเสียสละ และเป็นคนที่เอาใจใส่เพื่อนฝูง และกล่าวว่า ฉันไม่เคยเห็นคนที่มีคุณลักษณะเหมือนกับอิบนุสะหฺนุน”

มุหัมมัด บิน ฮาริษอัลคุซัยนียฺได้กล่าวว่า มุหัมมัด บิน สะหฺนุน ในทัศนะของท่านอิหม่ามมาลิกเป็นนักท่องจำที่อยู่แนวหน้า และในทัศนะอื่นเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสนทนา เป็นผู้ที่มีจิตใจที่กว้างขวาง เป็นผู้ที่ไม่อภัย เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นคนที่ชอบให้เตาะดาเกาะสุกับผู้ที่ไปหาท่านเป็น ลิบฏุดินาร์

อะหมัด อัลญะซาร์ได้กล่าวว่า อิบนุสะหฺนุนเป็นอิหม่ามในสมัยของท่านในมัซฮับของอะหฺลุลมะดีนะห์ในเมืองมัชริบเป็นคนที่มีความรู้ครอบคลุมทุกด้าน ที่หาได้ยากจากผู้อื่น

หัมดิสอัลกอตตอนได้กล่าวว่า “ฉันได้เห็นอุลามายาวมักกะฮฺ มะดีนะห์ และอียิปต์ ฉันไม่ได้เห็นพวกเขาเหมือนกับ สะหฺนุน และเหมือนกับอิบนุสะหฺนุน”(Al-Qadhiyad :1998:1280)

อบูอัลอะรอบได้กล่าวว่า “อิบนุสะหฺนุนเป็นบุคคลที่มีความเชื่อถือได้ มีความรู้ในเรื่องของฟิกฮฺ มีความรู้ในเรื่องของอะฮฺร ไม่มีใครในสมัยท่านอิบนุสะหฺนุนที่มีความรู้ที่ครอบคลุมในทุกแขนงวิชาเหมือนกับอิบนุสะหฺนุน” (Ibn al-hajar:1986:2425)

ยะหฺยา บิน อุมีร์ ได้กล่าวว่า “อิบนุสะหฺนุนเป็นบุคคลที่มีความเป็นสุญญะฮฺ(แหล่งอ้างอิง)มากที่สุด และมีความชำนาญในเรื่องของการเป็นสุญญะฮฺและเคยได้มีการสนทนาในเรื่องศาสนากับบิดาของท่าน” (Al-Zahabi:1987:85/5)

สาเหตุของการแต่งหนังสือ

อิบนุสะหฺนุนถูกถามหลายครั้งเกี่ยวกับการศึกษาโดยเฉพาะเกี่ยวกับค่าจ้างของผู้สอนและเรื่องอื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษา อิบนุสะหฺนุนแต่งตำราอาดาบ อัลมุอัลลิมีนเพื่อตอบคำถามของผู้ถาม (Shamsuddin:1981:98)

2. แนวคิดทางการศึกษาของมุหัมมัด บิน สะหฺนุน ในหนังสือ อาดาบุลมุอัลลิมีน (آداب المعلمين)

เป้าหมายของการศึกษา

อิบนุสะหฺนุนไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา แต่ท่านพูดถึงเนื้อหา หลักสูตรและมารยาทของการศึกษาที่บ่งชี้ถึงเป้าหมายของการศึกษา

จากการสังเกตจากหนังสือของท่านซึ่งสามารถบอกได้ว่าเป้าหมายของการศึกษาตามแนวคิดของ อิบนุสะหฺนุน คือ

1-เพื่อยึดมั่นในศาสนา

การเรียนรู้และการสอนอัลกุรอาน และการศึกษาความรู้ทางศาสนาทั่วไป เช่น ฟิกฮฺ อะกีดะฮฺ ตัฟสีร์ และหะดีษ เสมือนกับทำอิบาดะฮฺและเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ ฉะนั้นในประวัติศาสตร์อิสลามตั้งแต่ยุคก่อนๆได้ทำการสอนศาสนาโดยไม่ได้อัดค่าจ้าง แต่ได้สอนเพื่อแสวงหาผลบุญจากพระองค์อัลลอฮฺ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสอนอัลกุรอานจะมีความผูกพันกับมัสยิด

2.เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา

มุสลิมถูกกำชับเพื่อเผยแพร่ศาสนาและความรู้ในหนทางของอัลลอฮฺ อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٨﴾

ความว่า :จงกล่าวเถิดมุหัมมัด “นี่คือแนวทางของฉันฉันเรียกร้องไปสู่อัลลอฮ์อย่างประจักษ์แจ้งทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉันและมหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ ฉันมิได้อยู่ในหมู่ตั้งภาคี”

การเผยแผ่อิสลามไม่เพียงแต่เฉพาะเผยแผ่ศาสนาให้กับคนต่างศาสนิกอย่างเดียวแต่อิสลามได้ให้ความสำคัญเช่นกันกับมุสลิมเพื่อให้เข้าใจในหลักศาสนาและบทบัญญัติของอิสลามซึ่งสามารถปฏิบัติศาสนกิจอย่างถูกต้อง ท่านร่อซูลﷺ ได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งว่า ในขณะที่ส่ง มุอัส ไปเยเมน

((عَيْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : لَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى نَحْوِ أَهْلِ الْيَمَنِ قَالَ لَهُ (إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَلَيْكِنْ أَوَّلُ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَى أَنْ يُوحِدُوا اللَّهَ تَعَالَى فَإِذَا عَرَفُوا ذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ...)) الْحَدِيثُ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ رَقْمَ 6937)

ความหมาย เล่าจาก अबดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส رضي الله عنه กล่าวว่า เมื่อครั้งที่ท่าน นบี ﷺ ส่งท่าน มุอาซ อิบน์ญะบัล ไปยังเยเมนนั้นท่านได้กำชับเขาว่า : “ แท้จริงท่านกำลังมุ่งไปสู่กลุ่มชนหนึ่งจากชาวคัมภีร์ ประการแรกที่ท่านต้องกระทำคือ ท่านต้องเชิญชวนพวกเขาไปสู่หลักเอกราษฎร์แห่งอัลลอฮ์ ฉะนั้น เมื่อพวกเขายอมรับในเรื่องดังกล่าวแล้ว ท่านก็จะบอกพวกเขาเถิดว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงบัญญัติการละหมาดแก่พวกเขาในวันหนึ่งและคืนหนึ่ง 5 เวลา ...”(อัลหะดีษ บันทึกลงโดย อัลบุคอรี เลขที่หะดีษ 6937)

3.เพิ่มพูนในวิชาความรู้

สามารถสังเกตได้จากการทัศนศึกษาของ มุหัมมัด บิน สะหฺนุนที่เดินทางไปหลายประเทศ เช่น อัล-หิญาซ อียิปต์ แล้วได้เจอกับนักปราชญ์หลายๆท่านในเมืองดังกล่าว

4.มีเกียรติในสังคม

ความรู้สามารถเพิ่มเกียรติให้กับผู้แสวงหา มีเกียรติระหว่างผู้คนในบทกวีอาหรับได้กล่าวว่า

العلم يرفع بيتا لا عماد له والجهل يهدم بيت الغز والشرف

ความว่า ความรู้นั้นได้ยกบ้านที่ไม่มีเสา และความโงเขลานั้น ไปทำลายบ้านที่มีเกียรติ

อิหม่ามสะหฺนุนเป็นผู้ที่พยายามฝึกอบรมเลี้ยงดูลูกของท่านให้เหมือนกับท่านในการเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้ในด้านฟิกฮ์ตามทัศนะอิหม่ามมาลิกโดยได้พาไปในทุกที่เมื่อท่านไปสอนหรือไปฟังวาในเรื่องของศาสนา

5. เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ

อิบนุสะหฺนุนเป็นคนที่บอกว่า สามารถที่จะรับค่าจ้างของการสอน และยังกล่าวอีกว่า สำหรับครูผู้สอนมีสิทธิ์ที่จะรับของขวัญและรางวัลอันเนื่องจากการสอนอัลกุรอาน

6.เพื่อมารยาทที่ดีงาม

ในสมัยก่อนผู้ปกครองไม่เพียงแต่ส่งลูกของพวกเขาเพื่อแสวงหาความรู้เพียงอย่างเดียวแต่ในขณะเดียวกันเพื่อฝึกฝนจรรยาบรรณมารยาทที่ดีงาม อัลกุรอานถือว่า คำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่เต็มไปด้วยจรรยา มารยาทที่ดีงาม โดยพ่อแม่สมัยก่อนมักจะส่งลูกของพวกเขาไปเรียนอัลกุรอาน

หลักสูตรการเรียนการสอน

อิบนุสะหฺนุนได้แบ่งหลักสูตรการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภท

หนึ่ง ประเภทวิชาบังคับสอง ประเภทวิชาเลือก

ประเภทวิชาบังคับ คือ การศึกษาอัลกุรอาน หลักการอ่านและวิธีการเขียน โดยได้ยกหลักฐานจากอัลกุรอาน ซึ่งอัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢١٢﴾

ความว่า: และเราได้ให้คัมภีร์ เป็นมรดกสืบทอดมาแก่บรรดาผู้ที่เราคัดเลือกแล้วจากปวงบ่าวของเรา บางคนในหมู่พวกเขาเป็นผู้ธรรมแก่ตัวเองและบางคนในหมู่พวกเขาเป็นผู้เดินสายกลางและบางคนในหมู่พวกเขาเป็นผู้รุดหน้าในการทำความดีทั้งหลายด้วยอนุมัติของอัลลอฮ์ นั่นคือความโปรดปรานอันใหญ่หลวงหลังจากนั้นอิบนุสะหฺนุนได้ยกหลักฐานจากหะดีษที่บ่งบอกถึงความประเสริฐของผู้ที่สอนและเรียนอัลกุรอาน

(أفضلكم من تعلم القرآن وعلمه(رواه ابن ماجه: 212)

ผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่พวกเขาเจ้าคือผู้ที่เรียนและสอนอัลกุรอาน(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ เลขที่หะดีษ 212)

อิบนุสะหฺนุนได้กล่าวถึงแนวทางที่ผู้สอนควรปฏิบัติในการสอนอัลกุรอาน โดยได้กล่าวว่า ควรที่จะสอน วิธีการเอียะอฺรอปอัลกุรอาน สระ ตัวอักษร ลายลักษณ์อักษร และวิธีการอ่านอัลกุรอาน

อิบนุสะหฺนุนได้เตือนในการสอนอัลกุรอานด้วยการอ่านที่มีทำนองเพลง และไม่เห็นด้วยกับการอ่านอัลกุรอานด้วยทำนองเพลง เพราะในทัศนะอิหม่ามมาลิกห้ามมิให้อ่านอัลกุรอานด้วยทำนองเพลง

อิบนุสะหฺนุนได้สอดแทรกในการสอนด้วยอธิบายองค์ประกอบอิสลามในการเรียนอัลกุรอาน คือ การอาบน้ำละหมาด วิธีการละหมาด และได้สอนเรื่องละหมาดสุนัตต่างๆ เช่น ละหมาดวันรายอ ละหมาดขอฝน ละหมาดคุสุฟ และอื่นๆ

ส่วนประเภทวิชาเลือก คือ มีรายวิชาดังนี้

คณิตศาสตร์ กวีอาหรับ ภาษาอาหรับ ไวยากรณ์อาหรับ ฯลฯ

อิบนุสะหฺนุนได้เตือนผู้สอนในการสอนรายวิชาที่ไม่มีประโยชน์ โดยได้กล่าวว่า

لا أرى للمعلم أن يعلم أبا جاد

ความว่า “ฉันไม่เห็นด้วยกับผู้สอนที่จะสอนเรื่อง อะบาญาด(บรรดาชื่อของมารร้าย)”

ฉะนั้นเราจะเห็นว่า วัตถุประสงค์การศึกษาในทัศนะของอิบนุสะหฺนุนขั้นพื้นฐาน คือ การวางรากฐานของการอบรมศึกษาบนวิชาความรู้ของอิสลาม

จากการสังเกตของการวางหลักสูตรการของอิบนุสะหฺนุน ซึ่งจะมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่ สองอย่าง

หนึ่ง การเตรียมพร้อมในการมีชีวิตอยู่ในวันอคิเราะฮฺ (โลกหน้า) ด้วยการสอนเด็กวิธีการตอบแทนบุญคุณของพระองค์อัลลอฮ์ และปลีกห่างจากสิ่งทีพระองค์ทรงห้าม

สอง ให้ความรู้กับเด็กในเรื่องของโลกคุณยาในความรู้อื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกับทางโลกเพื่อดำเนินชีวิตอยู่บนโลกนี้และสามารถให้ประโยชน์กับสังคม

วิธีการสอน

จากการสังเกตจากหนังสืออาดาบุลมุอัลลิมินของท่าน อิบน์สะหฺนุนซึ่งสามารถสรุปวิธีการสอนในทัศนะของอิบน์สะหฺนุนดังต่อไปนี้

1. ไม่สามารถที่จะไปจับต้องอัลกุรอานนอกจากอยู่ในสภาพที่มีน้ำสะอาด
2. ในขณะที่ผู้สอนได้ฟังอัลกุรอานที่อ่านโดยเด็กนักเรียนเมื่อถึงอายะฮ์ที่ต้องหยุดผู้สอนไม่จำเป็นต้องก้มหยุดเนื่องจากเด็กนั้นไม่ใช่ผู้ที่สามารถนำละหมาดได้นอกจากจะบรรลุนิติภาวะ
3. กำหนดเวลาการเรียนการสอนให้กับเด็ก
4. ไม่สามารถที่จะเลื่อนจากบทหนึ่งไปยังอีกบทหนึ่งนอกจากได้ท่องและได้จำบทเก่า
5. กำหนดเวลาให้เด็กอภิปรายเพื่อเรียนรู้ถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการอภิปรายและมารยาทของผู้ฟัง
6. กำหนดเวลาในช่วงท้ายของสัปดาห์เพื่อทดสอบความจำของเด็กนักเรียน
7. ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน
8. เด็กนักเรียนสามารถที่จะช่วยเขียนซึ่งกันและกันเพราะสิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้เรียน

คุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน

1. ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยห้ามไปละหมาดศพหรือเยี่ยมผู้ป่วย โดยให้เหตุผลว่า เพราะผู้สอนเป็นคนที่ถูกจ้างให้สอนฉะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทิ้งภารกิจหลักคือการสอน
2. ห้ามมิให้ส่งเด็กไปเรียนกับเด็กด้วยกันนอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองหรือสถานที่เรียนนั้นมีระยะทางที่ใกล้กับบ้านผู้เรียน
3. สำหรับผู้สอนห้ามมิให้ผู้เรียนใช้เวลาโดยไม่เป็นประโยชน์และห้ามผู้สอนใช้เด็กไปซื้อของหรือทำธุระส่วนตัวของผู้สอนโดยผู้สอนต้องทำด้วยตัวของเขาเอง
4. สำหรับผู้สอนห้ามดำเนินกิจการหรือภารกิจต่างๆที่รบกวนการสอนถึงแม้ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือก็ตาม
5. ให้ความสำคัญเสมอภาคระหว่างผู้เรียนโดยห้ามแยกแยะระหว่างผู้เรียนที่ร่ำรวยกับผู้เรียนที่ยากจน
6. ควรแยกแยะระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงเพราะอิสลามได้ให้เกียรติกับผู้หญิงและถือเป็นสิ่งที่น่าเกลียดที่ผู้ชายสอนผู้หญิง

สิทธิ์ของผู้สอน

1. สามารถเลือกผู้ช่วยสอน แต่มีเงื่อนไขว่าผู้ช่วยสอนนั้นต้องเป็นคนที่ได้เรียนอัลกุรอานจบแล้ว แต่ผู้ช่วยสอนไม่สามารถที่จะตีเด็กนักเรียนแทนผู้สอน
2. ค่าจ้างผู้สอน อิบน์สะหฺนุนอนุญาตให้ผู้สอนรับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนในการสอน โดยได้อ้างจากคำพูดของท่าน อิหม่ามมาลิก กล่าวว่า “ถือว่าไม่ผิดอะไรที่ผู้สอนจะเอาค่าตอบแทนในการสอน โดยบิดาของเด็กมีหน้าที่ให้ค่าตอบแทนแก่อาจารย์ผู้สอน” แต่เมื่อเด็กมีทรัพย์สินต้องให้ค่าตอบแทนของผู้สอนจากทรัพย์สินของเด็ก ค่าตอบแทนของผู้สอนไม่ใช่เฉพาะการสอนอัลกุรอานอย่างเดียวแต่ถือว่าเป็นสิทธิ์ของผู้สอนที่จะได้รับค่าตอบแทนหลังจากเด็กจบเรียนอัลกุรอานและไม่ควรที่จะรับของขวัญและค่าตอบแทนสำหรับผู้สอนที่มี

รายได้ประจำเดือนหรือประจำปี และผู้สอนไม่ควรที่จะขอจากเด็กนักเรียนมากกว่าค่าตอบแทน และถือเป็นสิ่ง
ที่หะรอมแล้วแต่จะได้รับโดยปราศจากการขอ โดยไม่มีการข่มขู่และการตีแต่อย่างใด”

การลงโทษเด็ก

อิบนุสะหฺนุนอนุญาตให้ลงโทษเด็กอันเนื่องจากการปฏิบัติตัวที่ไม่ดีหรือไม่ให้ความสำคัญกับการเรียน โดยมีเงื่อนไขดังนี้

1. ต้องอยู่บนความเมตตา
2. ห้ามตีเด็กในขณะที่มีอาการโกรธแค้น
3. ตีเพื่อเกิดประโยชน์ให้กับเด็ก
4. ห้ามตีเด็กเกินสามครั้งนอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองในการตีเพิ่มมากกว่าสามและห้ามมากกว่าสิบครั้ง
5. ตีด้วยสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดอันตราย
6. อย่าให้อันตรายถึงตัวเด็ก มิฉะนั้นถือว่าเป็น เกาะค็อศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อทำวิจัยต่อไป
 - 1.1 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาในอิสลามของนักคิดมุสลิมท่านอื่นๆทั้งสมัยก่อนและสมัยใหม่
 - 1.2 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการศึกษาของนักคิดมุสลิมในอดีตกับแนวคิดทางการศึกษาของนักคิดสมัยปัจจุบัน
 - 1.3 ควรทำการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของนักคิดมุสลิมในสถาบันการศึกษาอิสลาม
2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้
 - 2.1 ควรมีการเผยแพร่แนวคิดของทายนุหฺมัด บิน สะหฺนุน ทางการศึกษาในสถาบันการศึกษาในอิสลาม
 - 2.2 ควรใช้เทคนิคการสอนของท่านนุหฺมัด บิน สะหฺนุนในการสอนของครูมุสลิมในสถาบันการศึกษา
 - 2.3 ควรใช้รูปแบบการดัดปียะฮฺตามแนวคิดของท่านนุหฺมัด บิน สะหฺนุนในสถาบันการศึกษาอิสลาม

บรรณานุกรม

- Al-ahwani, Aḥmad, fuad.d.n. **At-tarbiyyah fil Islām**. cairo.Dārul ma^ʿarīf.
- Al-qazwini,Muḥammad bin yazid.n.d. **sunan ibn majah**. abdul bāqī, Muḥammad fuaad.bayrūt:dār al-fikr.
- Al-qurāshī, maḥyuddīn abū Muḥammad abdulqādir bin Muḥammad. 1978. **al-jawāhir al-mudīyah fī ṭabaqat** .
- Al-ḥijazi,abdul-raḥmān uthmān.1986. **al-mazhab at-tarbawī inda ibni sahnūn** .bayrūt: mussasah ar-risālah.
- Al-malikī, abībakar Abdullah bin ʿumar. 1994. **riyaḍu an-nufus**. bayrūt: dār al-ʿarab al-islāmīy.
- Al-zahaby, shamsuddīn Muḥammad bin aḥmad. 1987. **tārīkhul islām wa wafāyat al-mashāhir wa al-aʿlām** .tadammury, umar abdulsalam. bayrūt: dār al-kitāb al-ʿarabīy.
- Ḥusni, abdulwahab ḥasan.1972. **mujmāl tārīkh al-adab**. tūnīsia: maktabah al-manār.
- Ibn farḥūn, Ibrāhīm bin alī bin Muḥammad, d.n, **kitābuddibaj almazhab fī maʿrifati aʿyanu ulamā almazhab**. bayrūt, dārulkutub al ilmiyyah.
- Ibn ḥajar, aḥmad bin alī bin ḥajar.1986. **Lisānulmīzān**. dār al-maʿārif an-nizamiyyah.bayrūt:muʿassasah al-aaʾlāmī
- Ibn iyad,Abu al-fadl iyad bin musa.1968. **taʿrajum aglabiah mustakhrajah min madarik al-qadi iyad**. al-talibi,Muhammad.tunisia:al-matbaah al-rasmiah.
- Muḥammad nāṣir. 1977. **al-fiqr at-tarbawī al-arabīy al-islāmīy** .kuwait: wikālah al-matbua.
- mursī, Muḥammad munīr. 2000. **at-tarbiyyah al-islāmīyyah usūluha wa tatāwuruha fī al-bilād al-ʿarabiyyah** .cairo: ʿalam al-kutub.
- Shamsuddīn, Nūr abdul amīr. 1985. **alfikr at-tarbawī inda ibn sahnūn walqabisi** bairūt: dārul al-faraa.